

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОВНОЇ ОСВІТИ В ПРАКТИЧНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

CURRENT ISSUES OF LANGUAGE EDUCATION IN THE PRACTICAL COURSE OF UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

Горбань Г.М.,

orcid.org/0009-0002-9823-2549

*асистент кафедри теорії та історії держави і права
Національного транспортного університету*

Остапко О.М.,

orcid.org/0009-0002-3660-8731

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національного транспортного університету*

У статті розглянуто стратегічні напрями мовної освіти іноземних студентів та механізми їх реалізації, шляхи оптимізації мовної підготовки, питання формування компетентнісної освітньої парадигми в практичному курсі української мови як іноземної.

Навчання іноземних студентів є важливим чинником становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору. Модернізація освітньої системи потребує створення нових навчальних програм. Єдина типова програма, Концепція мовної освіти іноземців України, Проєкт державних стандартів володіння мовою мають враховувати мовну ситуацію в Україні, визначати основні стратегічні напрями мовної освіти іноземців і механізми їх реалізації.

Обов'язковою вимогою реалізації завдань мовної освіти іноземців є дотримання лінгводидактичних принципів комунікативності, врахування комунікативних потреб, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, етапності та концентричності в поданні мовного матеріалу, його комплексної та ситуативно-тематичної організації, функціональності відбору мовного матеріалу, опори на текст як основну одиницю навчання, контрастивного підходу з урахуванням рідної мови.

Запроваджений кредитно-модульний тип навчання та рейтинговий контроль знань безпосередньо вплинули на методику викладання УМІ. Приєднання України до Болонського процесу збільшило кількість програм обміну між українськими та закордонними університетами. Водночас за кордоном збільшується кількість академічних осередків, які дають змогу іноземцям вивчати українську мову.

Державна мова для іноземних студентів українських закладів вищої освіти є не тільки навчальним предметом, а й освітньою дисципліною, засобом всебічного розвитку упродовж життя, провідником майбутніх фахівців у їх становленні як професійних особистостей, що можуть брати участь у діалозі культур.

Мовна підготовка іноземних студентів повинна враховувати їхні потреби в отриманні якісної освіти, що сприятиме подальшому особистісному зростанню, а також підвищенню престижу українських закладів вищої освіти, української системи освіти.

Ключові слова: мова, компетентність, концепція, стандарт, принципи, мовлення, концентричність, комунікативні потреби, текст.

The article examines the strategic directions of language education of foreign students and the mechanisms of their implementation, ways to optimize language training, the issue of the formation of a competent educational paradigm in the practical course of the Ukrainian language as a foreign language.

Education of foreign students is an important factor in the formation of the Ukrainian state as an equal partner in the creation of the world educational space. Modernization of the educational system requires the creation of new educational programs. The united standard program, the Concept of Language Education of Foreigners of Ukraine, the Project of State Standards of Language Proficiency should take into account the language situation in Ukraine, determine the main strategic directions of language education of foreigners and the mechanisms of their implementation.

A mandatory requirement for the implementation of the tasks of language education of foreigners is adherence to linguistic didactic principles of communicativeness, taking into account communicative needs, interrelated learning of types of speech activity, phasing and concentricity in the presentation of language material, its complex and situational-thematic organization, the functionality of language material selection, reliance on text as the main unit of learning, a contrastive approach taking into account the native language.

The introduced credit-module type of training and rating control of knowledge directly influenced the teaching methodology of UFL.

Ukraine's accession to the Bologna Process increased the number of exchange programs between Ukrainian and foreign universities. At the same time, the number of academic centers abroad, which enable foreigners to study the Ukrainian language, is increasing.

For foreign students of Ukrainian institutions of higher education, the national language is not only a subject, but also an educational discipline, a means of comprehensive development throughout life, a guide for future specialists in their formation as professional personalities who can participate in the dialogue of cultures.

Language training of foreign students should take into account their needs in obtaining quality education, which will contribute to further personal growth, as well as increasing prestige of Ukrainian institutions of higher education, the Ukrainian education system.

Key words: language, competence, concept, standard, principles, speech, concentricity, communicative needs, text.

Постановка проблеми. Вимоги Болонської конвенції і Положень загальноєвропейських документів із мовної освіти закладені в основу модернізації розробок методичних та методологічних засад навчання української мови як іноземної (УМІ). Організація навчально-професійної діяльності іноземних студентів вимагає серйозної предметно-наукової компетентності, спрямованої на формування необхідних професійно орієнтованих комунікативних компетентностей, розвитку креативних здібностей, розвинутого наукового мислення. Адже навчання іноземних студентів є важливим чинником становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору. Актуальним є питання про основні стратегічні напрями мовної освіти і механізми їх реалізації в практичному курсі української мови як іноземної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З набуттям Україною Незалежності відбулися зміни не тільки в суспільно-політичному, а й в освітньо-науковому житті країни. Навчання української мови за кредитно-трансферною системою спонукало українських науковців до створення таких підходів та методів навчання, використання яких забезпечить оптимізацію мовної підготовки іноземних студентів. Були закладені основи розвитку методики викладання української мови як іноземної: створено «Навчальні мінімуми» [6] та Концепцію мовної освіти іноземних студентів, які навчаються в українських ЗВО. На особливу увагу заслуговують розробки сучасних науковців з питань засобів формування аспектичних навичок (фонетичних, лексичних і граматичних) і технологій навчання видів мовленнєвої діяльності; дослідження ролі тексту в навчанні; відбору та групування лексики; лінгвокраїнознавчого аспекту в навчанні; запровадження інтерактивних методів і новітніх технологій навчання; проблем сертифікації української мови як іноземної за європейськими стандартами тощо [8, 225].

Дослідження у цій сфері знайшли відображення у наукових працях З. Бакум, Л. Бей, З. Кузь, Т. Лагути, Л. Паламар, Л. Селіверстової, О. Тростинської, О. Туркевич, Н. Ушакової, А. Чистякової, Г. Швець та ін.

Постановка завдання. Ми ставимо завдання проаналізувати сучасний підхід в організації навчання української мови як іноземної студентів нефілологічного напрямку, впровадження в освітній процес новітніх методичних рекомендацій, виконання важливих освітніх реформ, спрямованих на формування загальних та професійних компетентностей, програмних результатів навчання іноземних студентів під час вивчення дисципліни «Українська мова як іноземна».

Виклад основного матеріалу. На думку вчених, сучасна лінгводидактична парадигма української мови як іноземної відзначається різноманітними методами компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, міжкультурного, антропоцентричного, тестового, технологічного підходів до вивчення мови іноземними студентами. Українські науковці постійно працюють над пошуком нових методів та принципів навчання мови в іноземній аудиторії.

Науковці вважають, що лінгводидактика української мови як іноземної потребує міцного законодавчого підґрунтя у вигляді концепції та державного стандарту.

Розглянемо стратегічні напрями мовної освіти іноземців і механізми їх реалізації в практичному курсі української мови як іноземної.

У 2004 році в Україні було проведено освітню реформу і запроваджено кредитно-модульний тип навчання та рейтинговий контроль знань [5]. Цей процес безпосередньо вплинув на методику викладання УМІ. Модернізація освітньої системи потребувала створення нових навчальних програм. Було розроблено Єдину типову програму з УМІ [4], яка є основним документом, що регулює організацію освітнього процесу з української мови для іноземних студентів у закладах вищої освіти України нефілологічного профілю.

Також було створено Концепцію мовної освіти іноземців України, яка є важливим складником розбудови системи вищої освіти, ґрунтується на основних положеннях Конституції України, законах України «Про вищу освіту», «Про засади державної мовної політики», Державній національній програмі «Освіта: Україна XXI століття», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Європейській хартії регіональ-

них мов або мов меншин, Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти.

Важливим етапом функціонування української мови на міжнародному рівні є створення Проекту державних стандартів володіння мовою (Д. Мазурик та ін.), який пропонує стандартизовані вимоги до рівнів володіння українською мовою за європейською шкалою (від А1 до С2), що передбачає оволодіння мовною (знання мовних одиниць та сформованість аспектних навичок) і мовленнєвими компетентностями (комунікативні вміння за всіма видами мовленнєвої діяльності), необхідними для задоволення комунікативних потреб різних контингентів здобувачів мовної освіти.

Необхідність оптимізації навчання іноземців УМІ вимагає співвіднесення чинних програм з української мови як іноземної із загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземними мовами Common European Framework of Reference – CEFR.

Як зазначають вчені, приєднання України 2005 року до Болонського процесу збільшило кількість програм обміну між українськими та закордонними університетами, що своєю чергою позначилося на числі іноземних студентів, охочих опанувати українську. Водночас за кордоном збільшується кількість академічних осередків (Кембриджський університет, Берлінський університет імені Гумбольдта, Український інститут у Лондоні та ін.), які дають змогу іноземцям вивчати українську мову.

Після повномасштабного вторгнення рф в Україну зростає кількість охочих вивчати українську мову. Зростає попит на онлайн-курси вивчення української мови усіх рівнів.

Сьогодні Стратегічні сесії «Українські студії в лінгвістиці: візуалізація» за підтримки МОН України, МЗС організують онлайн-зустрічі викладачів української мови як іноземної з різних країн світу. Досвід їхньої роботи, визначення пріоритетів у навчанні УМІ є надзвичайно корисними. Міжнародна асоціація викладачів української мови як іноземної запрошує до співпраці викладачів, студентів-іноземців з метою популяризації української мови, історії та культури України за кордоном.

Необхідними умовами організації мовної підготовки іноземних студентів є освітній стандарт, система навчальних планів і програм, система засобів навчання.

Вимоги до рівня мовної підготовки іноземців визначаються чинними програмами з української мови як іноземної, затвердженими та рекомендо-

ваними Міністерством освіти і науки України відповідно до комунікативних потреб різних категорій іноземних громадян, що отримують вищу освіту в українських закладах вищої освіти.

Беручи за основу напрацювання українських науковців, нами розроблено робочі програми з урахуванням специфіки профілю навчання та контингенту студентів, сучасних вимог до формування компетентнісної освітньої парадигми в практичному курсі української мови як іноземної.

На думку вчених, обов'язковою вимогою реалізації завдань мовної освіти іноземців є дотримання лінгводидактичних принципів комунікативності, врахування комунікативних потреб, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, етапності та концентричності в поданні мовного матеріалу, його комплексної та ситуативно-тематичної організації, функціональності відбору мовного матеріалу, опори на текст як основну одиницю навчання, контрастивного підходу з урахуванням рідної мови.

Згідно з вимогами Освітньо-професійної програми дисципліна «Українська мова як іноземна» має мету, основні завдання, компетентності, результати навчання, структурно-логічну схему вивчення навчальної дисципліни тощо. Наприклад, для студентів 2 курсу спеціальності «Право», що викладається на факультеті економіки і права НТУ, метою викладання навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» є забезпечення іноземних студентів мовними знаннями, вміннями та навичками у різних видах мовленнєвої діяльності (читання, письмо, аудіювання та говоріння) науково-навчальної, соціально-культурної та навчально-професійної сфери спілкування, формування цілісної системи знань студентів про мову, збагачення словникового запасу, розвиток усного й писемного, монологічного та діалогічного професійного мовлення. Прописано основні комунікативні завдання при читанні, аудіюванні, писемному та усному мовленні.

Визначено інтегральну компетентність: здатність ефективно спілкуватися на професійному та соціальному рівнях з використанням фахової термінології, включаючи усну і письмову комунікацію українською мовою у різних галузях, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов на основі комплексного комунікативно-лінгвістичного підходу, та загальні компетентності й результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна.

Науковці вважають, що зміст мовної освіти іноземців, що навчаються в українських ЗВО, поєднує чотири взаємопов'язані складники (лінгвістичний, мовленнєвий, фаховий, соціокультурний), які для навчання мови різних категорій іноземців мають свої особливості.

Комплексне засвоєння іноземцями змістовних складників мовної освіти забезпечує формування комунікативної компетентності, яка є здатністю використовувати засвоєну інформацію, вміння і навички відповідно до комунікативних завдань.

Зменшення кількості годин на практичні аудиторні заняття з української мови як іноземної, що суттєво, на нашу думку, впливає на рівень підготовки студентів-іноземців, вимагає від викладачів української мови як іноземної пошуку дієвих форм організації навчально-освітнього процесу.

На кожному етапі навчання важливо правильно підбирати посібники та підручники, спрямовані на забезпечення ефективного оволодіння базовою термінологією профільних дисциплін обраної спеціальності й основами наукового стилю мовлення української мови [4].

Ми пропонуємо підручники, в яких граматичний матеріал розподілено за модульною системою, що полегшує засвоєння й підвищує ефективність навчання (Чистякова А.Б. та ін. Українська мова для іноземців; Мазурик Д. Українська мова для іноземців Крок за кроком та ін.).

Нами розроблені та впроваджуються в освітній процес методичні розробки з української мови як іноземної на основі автентичних текстів зі спеціальностей студентів-іноземців. Структурно-семантичний та функціональний підходи до відбору дидактичного матеріалу з наукового стилю мовлення на матеріалі текстів за спеціальністю спрямовані на послідовне формування та активізацію граматичних знань на трьох рівнях: лексичному, синтаксичному та текстовому.

Автентичні тексти скорочені та наповнені необхідним граматичним матеріалом, який вивчається на даному етапі та відповідає програмі основного етапу навчання української мови як іноземної.

Метою запропонованих матеріалів є формування у студентів-іноземців навичок читання текстів і використання лексико-граматичних конструкцій, вироблення вмінь аналізувати структуру та основний зміст навчальних текстів з наступним виходом у продуктивні види мовлення – говоріння та письмо. Ієрархія мовних та мовленнєвих вправ відповідає системі змістовних моделей, які вводяться поетапно: від мінімального рівня супроводу (словосполучення) до

максимального – складного синтаксичного цілого (тексту).

Важливим під час вивчення термінів є знайомство студентів із законами та можливостями словотворення, узагальнення значень словотвірних морфем. Все це поглиблює професійну підготовку, розвиває відчуття мови та розширює поле їхньої професійної діяльності.

Дослідження особливостей функціонування лексики у динаміці, на основі контексту, дозволяє краще зрозуміти системні відношення між мовними одиницями, сприяє свідомому запам'ятовуванню словникового матеріалу. Ми вважаємо, що свідоме розуміння значення термінів та їх функціонування в науковому тексті є важливим підґрунтям формування професійної компетентності іноземних студентів, здатності ефективно спілкуватися на професійному та соціальному рівнях з використанням фахової термінології.

У практичному курсі української мови як іноземної самостійна робота іноземних студентів розглядається як складова їхньої навчальної діяльності, формування якої важливе на всіх етапах навчання. Тому розробка комплексу методів, форм і способів, спрямованих на організаційно-методичне забезпечення самостійної роботи іноземних студентів є одним з головних завдань педагогічного колективу.

Важливу роль в розвитку творчих здібностей студентів, поглибленні знань, покращенні практичних навичок відіграє індивідуальна і колективна самостійна робота. Теми для самостійної роботи прописані в навчальних програмах відповідно до етапу навчання.

Під час формування навичок самостійної роботи необхідно привчити студентів самостійно використовувати різноманітні джерела науково-технічної інформації, довідкову літературу, вибирати відповіді на поставлені запитання в завданні, запам'ятовувати і правильно використовувати теоретичний матеріал, отриманий на практичних заняттях, запам'ятовувати алгоритм виконання поставлених завдань тощо.

Для вироблення цих навичок і вмінь важливо відзначити роль різноманітних форм контролю: підсумкового та поточного. Мотивацією для ефективного виконання самостійної роботи іноземними студентами є спектр стимулів.

Актуальним в практичному курсі української мови як іноземної є використання нових засобів навчання, зокрема комп'ютерних технологій, які сприяють процесу навчання, надають здобувачам теоретичну та практичну основу для вивчення

іноземних мов у новому контексті інформаційного суспільства [2].

Дослідження, проведені у цій галузі, засвідчили появу електронного освітнього середовища у закладах вищої освіти; створення цифрових класів, семінарів, віртуальних екскурсій, традиційних та дистанційних освітніх курсів, телеконференцій, вебінарів та цифрових баз підручників; розробку мультимедійних навчальних посібників та комплексних курсів, орієнтованих на українську культуру тощо [2]. Мультимедійні технології забезпечують індивідуальний підхід у навчанні, активізують мотивацію студентів, їх креативні здібності, наукове мислення. У своїй роботі кожен викладач УМІ самостійно вирішує, як поєднувати традиційні та інноваційні методи навчання, дотримуючись принципу педагогічної доцільності.

Загалом, мовна підготовка іноземних студентів повинна враховувати їхні потреби в отриманні якісної освіти, що сприятиме подальшому особистісному зростанню, а також підвищенню престижу українських закладів вищої освіти, української системи освіти.

Висновки. Впровадження в практичному курсі української мови як іноземної важливих держав-

них положень з мовної освіти, освітніх реформ, новітніх методичних розробок та рекомендацій, системи навчальних планів і програм, засобів навчання, спрямованих на формування загальних та професійних компетентностей, є необхідними умовами якісної організації мовної підготовки іноземних студентів.

Комплексне засвоєння іноземцями змістовних складників мовної освіти (лінгвістичний, мовленнєвий, фаховий, соціокультурний), забезпечує формування комунікативної компетентності, яка є здатністю використовувати засвоєну інформацію, вміння і навички відповідно до комунікативних завдань.

Навчання іноземних студентів є важливим чинником становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору.

Державна мова для іноземних студентів українських закладів вищої освіти є не тільки навчальним предметом, а й освітньою дисципліною, засобом всебічного розвитку упродовж життя, провідником майбутніх фахівців у їх становленні як професійних особистостей, що можуть брати участь у діалозі культур [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар Ю. Роль інтернет-технологій у навчанні іноземній мові. Новітні педагогічні технології у викладанні мов іноземним студентам: матеріали Міжнародного науково-методичного семінару (м. Харків, 20 лютого 2020 року). Харків: ХНАДУ. 2020. С. 24–27.
2. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації / Уклад.: Л. І. Дзюбенко, В. В. Дубічинський, С. А. Чезганов [та ін.] / За ред. О. Н. Тростинської, Н. І. Ушакової. Київ: НТУУ «КПІ». 2009. Ч. 3. 52 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання докт. пед наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт. 2003. 273 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С. 2004. 112 с.
5. Кузь Г. Спецкурс «Методика викладання української мови як іноземної» у системі комплексної навчально-методичної підготовки викладача української мови. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2011. Вип. 6. С. 57–63.
6. Навчальні мінімуми з української і російської мов для іноземців / уклад. Н.Ф. Зайченко, С.А. Воробйова. Київ. 1995. 200 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Освіта. 2002. № 26, С. 2–4.
8. Туркевич О. Методика викладання української мови як іноземної: системна організація термінів. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Львів. 2012. № 733. С. 223–227.
9. Ушакова Н., Тростинська О. Вивчення української мови студентами- іноземцями: концептуальні засади. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2014. Вип. 9. С. 12–21.
10. Концепція мовної освіти іноземців. URL: <http://www-center.univer.kharkov.ua/lang/ua/concept.php> (дата звернення 10.06.2024).
11. Стандартизовані вимоги до рівня володіння українською мовою як іноземною А1-С2. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/shkolam-za-kordonom/1standartizovani-vimogiumi.doc> (дата звернення 10.06.2024).